

УДК 330:338.1:658.012.12

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.113-121>**Семикіна М.В.**

доктор економічних наук

Центральноукраїнський національний технічний університет

Semykina Maryna

Dr. of Economic Sc.

Central Ukrainian National Technical University

<https://orcid.org/0000-0001-6995-1267>**Дмитришин Б.В.**

кандидат економічних наук

Центральноукраїнський національний технічний університет

Dmytryshyn Bohdan

PhD in Economic Sc.

Central Ukrainian National Technical University

<https://orcid.org/0000-0002-9519-0104>**Бугасва М.В.**

кандидат економічних наук

Центральноукраїнський національний технічний університет

Buhaieva Mariia

PhD in Economic Sc.

Central Ukrainian National Technical University

<https://orcid.org/0000-0002-7460-9279>

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ БІЗНЕС: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Стаття присвячена дослідженню впливу цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу та соціально-економічних систем в контексті інтелектуального бізнесу. Проаналізовано роль теоретичних підходів і концепцій у розумінні цифрових трансформацій, інтелектуального бізнесу, розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем. Обґрунтовано сутність та взаємозв'язок ключових категорій дослідження. Визначено та проаналізовано напрями впливу цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу в контексті інтелектуального бізнесу. З'ясовано, що з одного боку, цифрові трансформації розширюють можливості для саморозвитку людського потенціалу, а з іншого – викривають системні дисбаланси. З'ясовано вплив цифровізації на соціальну нерівність та закономірності економічного зростання. Визначено ключові перспективи та стратегічні завдання розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем в умовах цифрових трансформацій.

Ключові слова: цифрові трансформації, інтелектуальний бізнес, розвиток людського потенціалу, розвиток соціально-економічних систем, ринок праці, освіта, соціальна нерівність, економічне зростання, стратегічні завдання.

DIGITAL TRANSFORMATIONS AND KNOWLEDGE-DRIVEN BUSINESS: NEW OPPORTUNITIES FOR HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

This article explores the impact of digital transformations on the development of human potential and socio-economic systems within the context of intellectual business, and identifies promising measures to facilitate their effective development. The role of theoretical approaches and concepts in understanding digital transformations, intellectual business, human potential development, and socio-economic systems is analyzed. The essence and interrelationship of key research categories – digital transformations, intellectual business, human potential, and socio-economic systems – are substantiated.

Digital transformations are interpreted in the article as a process of profound changes in society and the economy driven by the adoption of digital technologies. It is substantiated that digital transformations impact society, the economy, labor, and human life; they create new opportunities and challenges for knowledge-driven businesses, necessitate the qualitative advancement of human potential, and fundamentally reshape socio-economic systems.

The directions of digital transformations' impact on human potential development in the context of intellectual business are identified and analyzed: personalized education and lifelong learning; hybrid work and digital autonomy; data-driven decision support systems; creativity development through artificial intelligence tools; inclusivity and access to global opportunities; ethics and security in the digital environment; and transformation of leadership and management.

It is revealed that, on the one hand, digital transformations expand opportunities for self-development of human potential, and on the other hand, expose systemic imbalances. The analysis determines that digital transformations have a dual impact on socio-economic systems, particularly on the labor market and education. The impact of digitalization on social inequality and patterns of economic growth is clarified. Key perspectives and strategic tasks for the development of human potential and socio-economic systems in the context of digital transformations are outlined.

Keywords: digital transformations, intellectual business, human potential development, socio-economic systems development, labor market, education, social inequality, economic growth, strategic priorities.

JEL classification: F20, F43, M14, O15

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає безпрецедентну цифрову трансформацію, яка кардинально змінює всі аспекти суспільного життя, включаючи економіку, соціальні відносини та розвиток людського потенціалу. Інтелектуальний бізнес, що базується на знаннях, інноваціях та творчості, стає ключовим драйвером економічного зростання в умовах глобалізації та цифрової економіки. Однак, попри значний потенціал цифрових технологій, їхній вплив на розвиток людського потенціалу та соціально-економічних систем залишається неоднозначним. З одного боку, цифрові технології відкривають нові можливості для навчання, розвитку навичок та розширення доступу до інформації. З іншого боку, вони можуть призвести до поглиблення соціальної нерівності, витіснення робочих місць та зростання «цифрового розриву» у знаннях та навичках. Виникає нагальна потреба у дослідженні впливу цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу та соціально-економічних систем, а також у розробці стратегій, які б дозволили максимально використати їхній потенціал для сталого та інклюзивного розвитку.

Актуальність дослідження зумовлена кількома факторами. По-перше, цифрові трансформації є неминучим процесом, який має глибокий вплив на всі сфери суспільного життя. Розуміння їхніх наслідків є критично важливим для формування ефективної політики та стратегій розвитку. По-друге, інтелектуальний бізнес відіграє все більшу роль у сучасній економіці, його розвиток безпосередньо залежить від здатності залучати та розвивати людський потенціал. По-третє, існує нагальна потреба у вирішенні проблем соціальної нерівності в умовах цифрової економіки. Сформувався суспільний запит на розуміння впливу цифрових трансформацій на людський потенціал та соціально-економічні системи, що зумовлює необхідність аналізу перспектив та ризиків цифрових технологій для суспільства, економіки, окремої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками зростає інтерес науковців до впливу цифрових трансформацій на людський потенціал і соціально-економічні системи. Дослідження Антонюк Л., Ільницького Д., Лігоненко Л., Денісової О. [1],

Колота А., Герасименко О., Шевченко А. [5] підкреслюють необхідність формування нових компетенцій для адаптації до цифрової економіки та вимог «Індустрії 4.0». Особлива увага приділяється сільським регіонам, де, за даними дослідження ІДСД НАН України під керівництвом Лібанової Е. [8], децентралізація та цифровізація можуть стати драйверами розвитку за умови інвестицій в освіту та інфраструктуру. Цифрові трансформації в економіці досліджують Безус А., Дашко І., Дзямулич М., Левчинський Д., Маркевич К., Череп А. [2-4; 7; 9; 12]. Шевчук І., Депутат Б., Тарасенко О. [13] вказують на переваги цифровізації для України, але й наголошують на ризиках нерівномірного розподілу технологій. Розвиток соціально-економічних систем в умовах цифрових змін досліджують Левицький В., Орехова Т., Тройнікова О. [6; 10; 11]. Проте, комплексних досліджень, що охоплюють усі аспекти цієї проблеми, недостатньо. Необхідні міждисциплінарні підходи для розуміння взаємозв'язків між цифровими трансформаціями, інтелектуальним бізнесом, людським потенціалом та соціально-економічними системами. Комплексний аналіз цих процесів дозволить визначити перспективні завдання для сталого розвитку України.

Мета статті полягає у дослідженні впливу цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу та соціально-економічних систем в контексті інтелектуального бізнесу, а також визначенні перспектив та заходів, що сприяють їхньому ефективному розвитку. Досягнення мети зумовило постановку таких завдань:

- проаналізувати роль теоретичних підходів і концепцій у розумінні цифрових трансформацій, інтелектуального бізнесу, розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем;
- розкрити сутність та взаємозв'язок ключових категорій дослідження;
- визначити та дослідити основні напрями впливу цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу в контексті інтелектуального бізнесу;
- проаналізувати вплив цифрових трансформацій на соціально-економічні системи, зокрема на ринок праці, освіту, явища соціальної нерівності та економічне зростання;
- визначити перспективи та ключові

завдання подальшого розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем в умовах цифрових трансформацій.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасна епоха характеризується глибинними змінами, які перевищують технологічні інновації, трансформуючи саму суть людського буття та соціально-економічних взаємодій. Цифрові трансформації стали не лише інструментом оптимізації процесів, а й новим вектором розвитку, що впливає на формування суспільств, економік, культур та індивідуальних траєкторій саморозвитку. Вони відкривають доступ до безпрецедентних можливостей: від персоналізованої освіти й розширення креативних горизонтів до створення інтелектуальних бізнес-моделей, здатних адаптуватися до динаміки глобальних викликів. Однак ці зміни супроводжуються викликами, пов'язаними з нерівністю, етикою технологій, вразливістю соціальних інституцій та переосмисленням ролі людини в умовах штучного інтелекту й автоматизації.

Особливість дослідження цифрових трансформацій полягає в їхній двовірності: з одного боку, вони є каталізатором прогресу, з іншого – викривають системні слабкості, що гальмують розкриття людського потенціалу та стабільність економік. Соціальні системи, побудовані на засадах індустріальних епох, вже не відповідають потребам цифрового суспільства, де швидкість, гнучкість та інтелектуальний капітал стають ключовими ресурсами. Зростання залежності людського розвитку від цифрових алгоритмів, зміна ринків праці через автоматизацію, кіберзагрози й девальвація традиційних професій, – все це лише фрагменти складного «пазлу» під назвою «цифрові трансформації», що потребує переосмислення.

Розуміння цифрових трансформацій та їхнього впливу на інтелектуальний бізнес, людський потенціал і соціально-економічні системи неможливе без

грунтового теоретичного осмислення. Теорія в цьому контексті не є абстрактним каркасом, а стає інструментом, який дозволяє розкрити сутність складних взаємозв'язків між технологіями, суспільством та економікою. Без опори на ключові концепції та підходи неможливо адекватно оцінити, наприклад, як алгоритмізація змінює природу праці, чому інтелектуальні бізнес-моделі вимагають нових форм управління, або які механізми забезпечують гармонізацію технологічного прогресу з соціальним розвитком.

Роль теоретичних підходів полягає в їхній здатності структурувати «хаос» інновацій, виокремити закономірності з-поміж емпіричного розмаїття. Вони дають відповіді на питання про те, чому цифровізація переформатовує традиційні інституції, які фактори обумовлюють успіх чи провал трансформацій, і як взаємодіють технологічні зміни з культурними, етичними та економічними контекстами. Наприклад, концепція «соціотехнічних систем» допомагає аналізувати, як технології і соціальні практики співіснують і впливають одна на одну, а теорія «людського капіталу» вказує на роль освіти та навичок у епоху, коли знання стають основним активом.

Крім того, теоретичні підходи дозволяють визначити прогалини в існуючому розумінні проблем. Наприклад, класичні економічні моделі, орієнтовані на матеріальні ресурси, часто ігнорують роль даних, а традиційні соціологічні теорії можуть не враховувати вплив штучного інтелекту на соціальну ієрархію. Аналіз цих прогалин через призму сучасних концепцій допомагає переосмислити старі парадигми та запропонувати нові шляхи інтеграції технологій у суспільний розвиток. У таблиці 1 узагальнено основні теоретичні підходи та концепції, які впливають на розуміння цифрових трансформацій, інтелектуального бізнесу, розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем.

Таблиця 1

Теоретичні підходи і концепції, що сформували уявлення про цифрові трансформації, інтелектуальний бізнес, людський потенціал та соціально-економічні системи

Явища	Теоретичні підходи	Ключові концепції
Цифрові трансформації	Теорія дифузії інновацій, теорія технологічного детермінізму, теорія соціального конструювання технологій	«Цифрова економіка», «Індустрія 4.0», «Штучний інтелект», «Великі дані», «Блокчейн», «Цифрова нерівність»
Розвиток інтелектуального бізнесу	Теорія ресурсів, заснована на знаннях, теорія динамічних здібностей, теорія інновацій	«Управління знаннями», «Інтелектуальний капітал», «Інноваційний менеджмент», «Креативна економіка».
Розвиток людського потенціалу	Теорія людського капіталу, теорія можливостей, теорія соціального навчання	«Компетенції, навички», «Освіта», «Навчання протягом життя», «Цифрова грамотність», «Соціальна мобільність»
Розвиток соціально-економічних систем	Теорія систем, теорія соціальних мереж, теорія інституційних змін	«Соціотехнічні системи», «Ринок праці», «Соціальна нерівність», «Економічне зростання», «Соціальна політика», «Цифрова держава»

Джерело: сформовано авторами на основі узагальнення наукової думки [1-13]

З огляду на зміст таблиці 1, можна побачити роль зазначених теоретичних підходів і концепцій через призму окремих категорій, зокрема:

- *цифрові трансформації*: наведені теоретичні підходи і концепції допомагають зрозуміти, як нові технології поширюються в суспільстві, як вони

впливають на поведінку людей та як вони конструюються соціально;

- *інтелектуальний бізнес*: зазначені теорії і концепції пояснюють, як знання та інновації стають ключовими ресурсами для конкурентоспроможності бізнесу в цифрову епоху;

- *розвиток людського потенціалу*: вказані теоретичні підходи і концепції фокусуються на тому, як інвестиції в освіту та навчання сприяють розвитку навичок та компетенцій, необхідних для успішної адаптації до цифрової економіки;

- *соціально-економічні системи*: наведені теорії і концепції допомагають зрозуміти, як цифрові трансформації змінюють структуру ринку праці, розподіл доходів та соціальну політику.

Звертання до теоретичних основ також дозволяє уникнути фрагментарності дослідження. Цифрові трансформації – це явища, які неможливо замкнути в рамках однієї дисципліни: воно перетинає економіку, соціологію, кібернетику, філософію, менеджмент. Теорії, такі як інституційний підхід або теорія складності,

надають міждисциплінарні «лінзи», через які можна оцінити, як зміни в одній системі (наприклад, впровадження AI у бізнесі) породжують ланцюгові реакції в інших (соціальна нерівність, трансформація освіти). Без такого синтезу дослідження ризикує звестися до поверхневого опису окремих кейсів, не розкриваючи системних причинно-наслідкових зв'язків.

Нарешті, теоретичні підходи слугують «містком» між аналізом і практикою. Вони формують основу для формування стратегій, політики і механізмів адаптації, які можуть бути застосовані бізнесом, урядом або громадськими інституціями. Іншими словами, теоретичне підґрунтя не лише поглиблює наукову цінність дослідження, а й робить його релевантним для реальних змін, що формують наш світ.

Узагальнюючи наукову думку, за допомогою складання таблиці 2 визначимо сутність та взаємозв'язок ключових категорій дослідження: цифрові трансформації, інтелектуальний бізнес, людський потенціал, соціально-економічні системи.

Таблиця 2

Сутність та взаємозв'язок ключових понять дослідження

Поняття	Сутність	Взаємозв'язок з іншими поняттями
Цифрові трансформації	Процес глибоких змін у суспільстві та економіці, спричинених впровадженням цифрових технологій.	Є каталізатором для розвитку інтелектуального бізнесу, впливає на формування людського потенціалу та змінює соціально-економічні системи.
Інтелектуальний бізнес	Бізнес, що базується на знаннях, інноваціях та творчості, використовує цифрові технології для створення та поширення цінності.	Використовує цифрові трансформації для розвитку, потребує кваліфікованого людського потенціалу та впливає на соціально-економічні системи через інновації та створення робочих місць.
Людський потенціал	Сукупність знань, навичок, компетенцій та творчих здібностей людей, необхідних для економічної та соціальної діяльності.	Розвивається під впливом цифрових трансформацій, є ключовим ресурсом для інтелектуального бізнесу та впливає на ефективність соціально-економічних систем.
Соціально-економічні системи	Сукупність соціальних та економічних інститутів, відносин та процесів, що забезпечують функціонування суспільства.	Змінюються під впливом цифрових трансформацій, формують середовище для розвитку інтелектуального бізнесу та впливають на формування людського потенціалу.

Джерело: сформовано авторами на основі узагальнення наукової думки [1-13]

Коментуючи зміст таблиці 2, акцентуємо додаткову увагу на такому:

цифрові трансформації є рушійною силою змін, що впливають на суспільство, економіку, працю і життя людини; вони створюють нові можливості та виклики для інтелектуального бізнесу, потребують якісного розвитку людського потенціалу, трансформують соціально-економічні системи;

інтелектуальний бізнес використовує цифрові трансформації для створення інновацій та розвитку; він потребує висококваліфікованого людського потенціалу та, своєю чергою, впливає на соціально-економічні системи, створюючи нові робочі місця та сприяючи економічному зростанню;

людський потенціал є ключовим ресурсом для інтелектуального бізнесу та ефективного функціонування соціально-економічних систем, він розвивається під впливом цифрових трансформацій, які вимагають нових знань, цифрових навичок;

соціально-економічні системи є середовищем, в

якому відбуваються цифрові трансформації та розвивається інтелектуальний бізнес; вони, своєю чергою, формують умови і можливості для розвитку людського потенціалу.

Далі з'ясуємо, за якими напрямками здійснюється вплив цифрових трансформацій на розвиток людського потенціалу в контексті інтелектуального бізнесу.

Зауважимо, що цифрові трансформації стали каталізатором глибинних змін у способах розкриття людського потенціалу, особливо в умовах інтелектуального бізнесу, де технології, дані, інновації, творчі здібності людей, їх мотивація до безперервного розвитку формують нові правила гри. Цей вплив можна простежити через кілька ключових напрямів, які тісно пов'язують технологічний прогрес із соціальними, освітніми та економічними аспектами розвитку людини:

1. *Персоналізована освіта та навчання впродовж життя*. Цифрові платформи та штучний інтелект перетворили освіту на безперервний процес,

доступний незалежно від географії чи часу. Інтелектуальний бізнес використовує ці інструменти для підвищення кваліфікації працівників, адаптуючи навчання під індивідуальні потреби. Наприклад, алгоритми аналізують прогалини в навичках і пропонують персоналізовані курси, що розвиває не лише технічні компетенції, а й креативне мислення. Це формує культуру *lifelong learning* – ключову для конкурентоспроможності в умовах швидкої «обіговості» знань.

2. *Гібридна праця та цифрова автономія.* Дистанційні формати, віртуальні офіси (Zoom, Microsoft Teams) та інструменти колаборації (Miro, Slack) надають людям свободу вибору місця, часу та формату роботи. В інтелектуальному бізнесі це трансформує поняття продуктивності: акцент зміщується на результати, а не на відпрацьовані години. Однак така автономія вимагає нових навичок – від самоорганізації до цифрової гігієни. Паралельно виникають ризики, такі як зростання когнітивного навантаження або соціальна ізоляція, що впливає на психічне здоров'я.

3. *Системи підтримки прийняття рішень на основі даних.* Інтелектуальний бізнес використовує AI (штучний інтелект) та Big Data для покращення якості рішень: від стратегічного планування до операційних задач. Наприклад, аналітика даних допомагає HR-менеджерам виявляти лідерський потенціал у співробітників, а алгоритми прогнозування ринкових трендів дають можливість працівникам фокусуватися на креативних аспектах роботи. Це розширює можливості людини, перетворюючи її з «виконавця» на «стратега», але водночас вимагає цифрової грамотності для критичної оцінки алгоритмічних рекомендацій.

4. *Розвиток креативності через інструменти штучного інтелекту.* Технології, такі як генеративний штучний інтелект (наприклад, ChatGPT, Midjourney та ін.), стають «копілціями» для людської креативності. В інтелектуальному бізнесі вони допомагають автоматизувати рутину, звільняючи час для інновацій. Наприклад, дизайнери використовують штучний інтелект для швидкого створення прототипів, а маркетологи – для аналізу емоційних реакцій клієнтів. Однак це породжує питання про авторство та етику: чи залишається людина творцем, чи стає «куратором» алгоритмів.

5. *Інклюзивність та доступ до глобальних можливостей.* Цифрові платформи зменшують бар'єри для участі в економіці: фріланс-біржі (Upwork), краудфандинг (Kickstarter) чи відкриті освітні ресурси (MIT OpenCourseWare) надають доступ до знань, робочих місць і ресурсів незалежно від соціального статусу. Для інтелектуального бізнесу це означає розширення пулу талантів і збільшення різноманітності команд. Однак нерівний доступ до технологій («цифровий розрив») може поглиблювати соціальну нерівність, обмежуючи розвиток потенціалу в окремих групах.

6. *Етика та безпека в цифровому середовищі.* Впровадження технологій у бізнесі супроводжується новими викликами: збір даних про працівників, моніторинг продуктивності, алгоритмічна упередженість. Наприклад, системи аналізу емоцій (emotional

штучний інтелект) можуть порушувати кордони приватності, а автоматизований підбір персоналу – дискримінувати за непрямими ознаками. Інтелектуальний бізнес змушений балансувати між ефективністю та дотриманням прав людини, що вимагає формування нових етичних стандартів і навичок кібербезпеки.

7. *Трансформація лідерства та управління.* Цифрові технології змінюють роль керівників: замість контролю вони стають фасилітаторами, які створюють умови для самоорганізації команд. Інструменти Agile, DevOps або AI-прогностичні моделі вимагають від лідерів розуміння технологій, емоційного інтелекту та здатності до швидкої адаптації. Це відкриває можливості для розвитку «м'яких навичок» (soft skills), які стають критично важливими в умовах невизначеності.

Отже, впливи цифрових трансформацій на людський потенціал в інтелектуальному бізнесі мають двомірний характер: з одного боку, вони розширюють можливості для саморозвитку, інновацій та глобальної участі, а з іншого – викривають системні дисбаланси (нерівність, етичні дилеми, психологічні навантаження). Важливим завданням стає інтеграція технологій з гуманістичними принципами, де цифрові інструменти не замінюють людську унікальність, а посилюють її. Можна передбачити, що інтелектуальний бізнес, який здатний поєднувати ефективність із соціальною відповідальністю, стане драйвером не лише економічного зростання, а й сталого розвитку людського потенціалу в епоху постійних змін.

Аналіз засвідчив, що цифрові трансформації мають багатоаспектний вплив на соціально-економічні системи та їх компоненти, спричиняючи як позитивні, так і негативні наслідки (таблиця 3).

Виходячи зі аналізу таблиці 3, вплив цифрових трансформацій на соціально-економічні системи є неоднозначним. Так, на ринку праці на тлі цифрових трансформацій робочих місць спостерігається поляризація: з одного боку, автоматизація та роботизація витісняють рутинну працю, створюючи ризик безробіття, з іншого – виникає попит на висококваліфікованих фахівців у сфері IT, аналізу даних та штучного інтелекту. Це вимагає від працівників постійного навчання та адаптації до нових технологій. Завдяки впровадженню цифрових технологій на ринку праці відбувається розширення можливостей для одних працівників (з цифровими навичками) і звуження – для інших, що часто супроводжується ризиками прекарізації та втрати соціальних гарантій.

В освітній сфері цифрові трансформації відкривають можливості для дистанційного навчання, персоналізації освітнього процесу та розвитку цифрових навичок. Однак, існує ризик поглиблення цифрового розриву, коли не всі учні мають рівний доступ до якісної освіти та цифрових технологій. Персоналізація та доступність суперечать зростанню цифрового розриву, що спостерігається і в освітньому розвитку різних поколінь. Зростання цифрових платформ спростило доступ до навчання, але паралельно з'явилися тисячі неперевіренних курсів з сумнівними сертифікатами.

Таблиця 3

Вплив цифрових трансформацій на соціально-економічні системи

Окремі компоненти соціально-економічних систем та характеристики змін	Вплив цифрових трансформацій		Практичні приклади впливу цифрових трансформацій
	Наслідки позитивного впливу	Наслідки негативного впливу	
Ринок праці	Створення нових професій (AI-розробники, аналітики даних).	Витіснення традиційних професій через автоматизацію.	Зростання попиту на IT-фахівців; закриття заводів через роботизацію.
	Гнучкі форми зайнятості (гіг-економіка, віддалена робота).	Нестабільність зайнятості, відсутність соціального захисту в гіг-економіці.	Платформи типу Uber, Upwork; зниження ролі профспілок.
Освіта	Доступність онлайн-освіти (Coursera, EdX).	Цифровий розрив: нерівний доступ до технологій у різних соціальних групах.	МООС-платформи для масового навчання; відсутність інтернету в селах.
	Персоналізація навчання за допомогою AI-тьюторів.	Девальвація традиційних освітніх інституцій.	Адаптивні системи навчання (Duolingo); зростання деформацій в освіті («дипломних млинів»).
Явища соціальної нерівності	Зменшення географічних бар'єрів для доступу до знань і робочих місць.	Поглиблення нерівності через нерівномірний доступ до цифрових інструментів.	Фріланс для жителів країн, що розвиваються; цифрова еліта і аналогові групи.
	Демократизація підприємництва (краудфандинг, цифрові стартапи).	Алгоритмічна упередженість (наприклад, дискримінація в AI-підборі персоналу).	Kickstarter-проекти; дискримінаційні алгоритми в HR-системах.
Явища економічного зростання	Прискорення інновацій через Big Data, AI, IoT.	Ризик монополізації ринків технологічними гігантами (Google, Amazon).	Розвиток фінтеху; домінування платформ у е-комерції.
	Підвищення продуктивності завдяки автоматизації та оптимізації процесів.	Економічні дисбаланси через швидке зникнення «старих» галузей (наприклад, retail).	Використання роботів у логістиці; банкрутство традиційних магазинів.

Джерело: розроблено авторами

Соціальна нерівність також зазнає впливу: цифрові платформи можуть сприяти розвитку «економіки гігантів», де працівники не мають соціальних гарантій та захисту. Крім того, зростає ризик кіберзлочинності та порушення приватності.

Економічне зростання, в свою чергу, стимулюється завдяки підвищенню продуктивності, інноваціям та розвитку нових бізнес-моделей. Цифрові технології дозволяють оптимізувати виробничі процеси, зменшити витрати та розширити ринки збуту. Однак, важливо забезпечити справедливий розподіл благ від економічного зростання та мінімізувати негативні наслідки цифрових трансформацій для соціальної сфери.

Отже, цифрові трансформації мають двоїстий вплив на соціально-економічні системи.

Ключове питання полягає в тому, як суспільство та бізнес зможуть сьогодні і в перспективі балансувати між ефективністю і соціальною справедливістю, перетворюючи технології на чинники сталого розвитку і підвищення рівня життя населення загалом. У таблиці 4 пропонується авторське бачення перспектив та стратегічних завдань розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем на тлі цифровізації.

В якості доповнення до пропозицій у таблиці 4, викладемо наші міркування з приводу перспектив розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем в умовах цифрових трансформацій. Сьогоднішній світ стоїть на перехресті технологічної революції, де цифрові трансформації перестають бути

інструментом – вони стають середовищем існування. Ця реальність формує новий «ландшафт», де людський потенціал і соціально-економічні системи змушені еволюціонувати не через десятиліття, а в режимі реального часу. Інтелектуальний бізнес, що спирається на алгоритми, штучний інтелект та глобальні мережі, вступає одночасно рушієм і викликом для цього процесу. Його роль вже не обмежується ефективністю чи прибутком; він стає своєрідним архітектором соціальних змін, інновацій, які тісно пов'язуються з індивідуальними освітніми і трудовими траєкторіями мільйонів людей.

Людський потенціал у таких умовах набуває поштовх для розвитку, проте такий розвиток супроводжується дисбалансами. Цифрові технології, з одного боку, розширюють межі розвитку людського потенціалу: доступ до знань через платформи масових відкритих онлайн-курсів, можливість втілювати ідеї за допомогою генераторів на основі штучного інтелекту чи розвивати кар'єру в глобальній економіці тимчасової зайнятості стирають географічні та соціальні бар'єри. А з іншого боку – нові можливості потребують особливої відповідальності. Навички навчатися впродовж життя перетворюються з переваги на обов'язок, адже професійна «стійкість» тепер залежить від здатності адаптуватися до алгоритмів, які постійно змінюють «правила гри». Інтелектуальний бізнес, наприклад, все менше цінує вузьких спеціалістів – на перший план виходять ті, хто може керувати складними системами,

інтегрувати дані в креативні рішення або будувати діалог між людьми й машинами. Це породжує новий тип освіти: не лінійної, а модульної, де індивід конструює

власний набір компетенцій, практичні стажування та навчання в спільнотах.

Таблиця 4

Ключові перспективи та стратегічні завдання розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем в умовах цифрових трансформацій

Сфера	Ключові перспективи	Стратегічні завдання	Зв'язок з інтелектуальним бізнесом
Розвиток людського потенціалу	Навчання протягом життя	Розвиток онлайн-курсів, вебінарів, освітніх платформ; стимулювання самоосвіти; створення центрів перекваліфікації.	Інтелектуальний бізнес потребує постійного оновлення компетенцій працівників; компанії можуть створювати власні навчальні програми.
	Розвиток цифрових навичок	Включення цифрової грамотності до освітніх програм; проведення тренінгів та майстер-класів; створення цифрових лабораторій.	Інтелектуальний бізнес є лідером у використанні цифрових технологій, тому потреба в цифрових навичках є надзвичайно високою.
	Персоналізоване навчання	Використання штучного інтелекту та аналізу даних для адаптації освітніх програм; розробка індивідуальних навчальних планів.	Інтелектуальний бізнес потребує індивідуального підходу до розвитку талантів; використання штучного інтелекту для створення персоналізованих програм навчання.
	Розвиток креативності та критичного мислення	Впровадження інтерактивних методів навчання; стимулювання проєктної діяльності; організація дебатів та дискусій.	Інтелектуальний бізнес базується на інноваціях та творчості; створення середовища, що стимулює творчість та інновації.
	Інклюзивний розвиток	Забезпечення доступу до цифрових технологій та освіти для всіх; подолання цифрового розриву; створення інклюзивних освітніх програм.	Інтелектуальний бізнес має сприяти створенню рівних можливостей; використання цифрових технологій для забезпечення доступу до освіти та навичок.
Розвиток соціально-економічних систем	Розвиток цифрової економіки	Стимулювання розвитку цифрових платформ, електронної комерції, фінтех-індустрії; створення сприятливого бізнес-середовища.	Інтелектуальний бізнес є ключовим драйвером розвитку цифрової економіки; створення сприятливих умов сприяє економічному зростанню.
	Трансформація ринку праці	Адаптація законодавства до нових форм зайнятості; створення програм перекваліфікації; стимулювання розвитку стартапів.	Інтелектуальний бізнес створює нові робочі місця, що вимагають високого рівня кваліфікації; співпраця з освітніми установами для підготовки кадрів.
	Розвиток цифрової держави	Впровадження електронного урядування; створення цифрових систем охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.	Інтелектуальний бізнес може брати участь у розробці та впровадженні цифрових рішень для державного сектору.
	Зменшення соціальної нерівності	Використання цифрових технологій для адресного надання соціальної допомоги; забезпечення доступу до цифрових послуг для малозабезпечених.	Інтелектуальний бізнес може сприяти зменшенню соціальної нерівності шляхом створення робочих місць та забезпечення доступу до цифрових технологій.
	Стійкий розвиток	Використання цифрових технологій для моніторингу та контролю забруднення; розвиток зеленої енергетики; оптимізація використання ресурсів.	Інтелектуальний бізнес може використовувати цифрові технології для вирішення екологічних проблем та забезпечення сталого розвитку.

Джерело: розроблено авторами

Соціально-економічні системи, у свою чергу, переживають трансформації, які важко передбачити рамками класичних теорій. Традиційні інституції – держава, корпорації, освітні заклади – втрачають монополію на вплив. Натомість виникають гібридні форми: цифрові платформи, які одночасно є і роботодавцями, і регуляторами (наприклад, платформи перевезень); децентралізовані автономні організації, де управління базується на протоколах блокчейн; чи віртуальні економіки, де незамінні токени перевизначають поняття власності. У таких умовах соціальна нерівність набуває нових форм: вже не лише через доступ до грошей, а й через контроль над даними, алгоритмічними перевагами чи можливістю впливати на цифрові інфраструктури. Інтелектуальний бізнес, здавалося б, має

ресурси для зменшення цих розривів – наприклад, через платформи освіти на основі штучного інтелекту для масових аудиторій або фінансово-технологічні рішення для фінансової інклюзії. Але без етичних рамок і прозорості він сам ризикує стати інструментом нової еліти, яка монополізує знання та інновації.

Важливим аспектом залишається переосмислення трудових відносин в умовах цифрових трансформацій зайнятості. Автоматизація та оптимізація на основі штучного інтелекту витісняють мільйони професій, але паралельно створюють нові галузі – від кібербезпеки до віртуальної етики. Питання в тому, чи зможуть суспільства перерозподілити ресурси так, щоб людина стала не заручником дії цифрових технологій, а їхнім співтворцем. Універсальний базовий дохід, реформа

освітніх систем, перекваліфікація через симуляції доповненої та віртуальної реальності, – все це лише фрагменти потенційних сценаріїв. Інтелектуальний бізнес, який інвестує не лише у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а й у соціальний капітал, може стати лабораторією для таких експериментів. Наприклад, компанії, що поєднують продукти на основі штучного інтелекту з програмами підтримки працівників у переході до нових професій, або стартапи, які використовують блокчейн для забезпечення прозорості в ланцюгах поставок, демонструють, що технології можуть бути інструментом соціальної солідарності.

Однак найважливішою перспективою залишається зміна самої природи людського потенціалу. В епоху, коли штучний інтелект обробляє дані швидше за людей, а роботи виконують рутинну роботу, унікальність людини все більше пов'язується з тим, що неможливо алгоритмізувати: з емпатією, критичним мисленням, здатністю до абстрактних асоціацій чи мистецької експресії. Інтелектуальний бізнес, який зрозуміє цю метаморфозу, зможе створювати унікальні продукти й послуги, що посилюють саме ці якості – наприклад, платформи для спільної творчості, де штучний інтелект є не заміною, а «партнером», або системи управління, які винагороджують не ефективність, а соціальний внесок.

У кінцевому рахунку, майбутнє людського потенціалу та соціально-економічних систем залежатиме від того, чи зможе суспільство перейти від логіки конкуренції до *логіки синергії*. Цифрові технології не є ані ворогом, ані рятівником – вони лише віддзеркалюють цінності своїх творців. Інтелектуальний бізнес, освіта, державна політика мають об'єднатися, щоб цифрові трансформації стали не «революцією», а *еволюцією*, де прогрес вимірюється не лише економічними показниками, а й глибиною розкриття людської гідності, творчості, емпатії та взаємодопомоги.

Висновки. Дослідження підтвердило, що цифрові трансформації ґрунтовно змінюють умови розвитку як окремої людини, так і соціально-економічних систем, визначаючи нові виклики та можливості для інтелектуального бізнесу.

Цифрові трансформації ведуть до переосмислення ролі людського потенціалу: відкриваючи доступ до персоналізованої освіти, гібридної зайнятості та інструментів штучного інтелекту, цифровізація одночасно

вимагає постійного оновлення знань і адаптації до швидких технологічних змін. Проте цей процес супроводжується нерівномірністю: міські регіони та молодь отримують переваги швидше, ніж сільські території чи старші покоління, що поглиблює соціальну нерівність.

Аналіз показав, що інтелектуальний бізнес, спираючись на Big Data та когнітивні технології, стає ключовим драйвером економічного зростання. Однак його успіх залежить не лише від інновацій, а й від інвестицій в освітню складову людського потенціалу, масштабного навчання населення цифровим навичкам. Це вимагає перебудови освітніх програм, орієнтованих на кросс-дисциплінарні навички та навчання протягом життя.

Для соціально-економічних систем цифровізація має двоїтий ефект. З одного боку, вона підвищує продуктивність бізнесу, оптимізує логістику та розширює глобальні ринки. З іншого – сприяє виникненню «цифрового розриву»: компанії, регіони, країни з розвинутою IT-інфраструктурою отримують конкурентні переваги, тоді як інші ризикують швидко відставати. Вирішення цього питання неможливе без державної підтримки: створення цифрових хабів у регіонах, програм масової перекваліфікації для працівників, стимулів для венчурних інвестицій у стартапи.

Отже, цифрові трансформації не є технократичним процесом. Вони безпосередньо впливають на доступ до освіти, на охорону здоров'я, соціальну справедливість та економічні можливості, формуючи нові типи взаємозалежності між індивідом, бізнесом і державою. Без збалансованого підходу, який інтегрує технології з гуманістичними цінностями, існує ризик поглиблення розривів між групами населення, країнами, компаніями й поколіннями. Тому майбутнє розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем в умовах цифрових трансформацій залежить від спроможності суспільства досягти балансу між технологіями та соціальною відповідальністю. Визначені у статті стратегічні завдання сприятимуть розв'язанню цієї проблеми на практиці.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробкою адаптивних стратегій розвитку людського потенціалу та соціально-економічних систем під впливом цифровізації.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Л.Л., Ільницький Д.О., Лігоненко Л.О., Денісова О.О. [та ін.]. (2021). Цифрова економіка: Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього: монографія / за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк. Київ : КНЕУ, 337 с.
2. Безус А.М., Безус П.І., Шевчун Н.Б. (2022). Особливості впровадження інформаційних технологій в сучасних умовах. Ефективна економіка, № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/78.pdf.
3. Дашко І.М., Михайліченко Л.В. (2024). Цифровізація економіки як нова реальність України в умовах сьогодення. Економічний простір, Вип. 190. С. 237-241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-43>.
4. Дзямучич М.І., Шматковська Т.О. (2022). Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. Економічний форум, № 2. С. 3–8.
5. Колот А.М., Герасименко О.О., Шевченко А.С. (2023). Нові виклики для теорії та практики людського капіталу в умовах становлення «індустрії 4.0»: компетентнісний аспект. Економіка та суспільство, Вип. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-8>.

6. Левицький В. (2021). Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/34943>.
7. Левчинський Д.Л., Каширнікова І.О., Кононова О.Є. (2018). Аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. Економічний простір, № 139. С. 66–76.
8. Людський розвиток в Україні: пріоритети розвитку сільських поселень у контексті децентралізації управління / за ред. Е.М. Лібанової ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ: Академперіодика, 2020. 354 с.
9. Маркевич К. (2021). Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>.
10. Трансформація соціально-економічних систем в умовах викликів глобального сталого розвитку: монографія / за заг. ред. Т.В. Орехової. Вінниця: Нілан-ЛТД, 448 с.
11. Тройнікова О.М. (2021). Функціонування соціально-економічних систем у сучасних умовах. Гроші, фінанси і кредит, Вип. 51. С. 279-282. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure51-45>.
12. Череп А., Сарбей Л. (2023). Цифровізація як інструмент відбудови економіки України в повоєнний період. Молодий вчений, № 12(124). С. 184-188. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-4>.
13. Шевчук І.Б., Депутат Б.Я., Тарасенко О.Є. (2019). Цифровізація та її вплив на економіку України: переваги, виклики, загрози й ризики. Причорноморські економічні студії, № 7-2. С. 173–177.

References:

1. Antoniuk, L.L., Ilnytskyi, D.O., Lihonenko, L.O., Denysova, O.O., et al. (2021). Tsyfrova ekonomika: Vplyv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na liudskyy kapital ta formuvannya kompetentnosti maibutnoho [Digital economy: The impact of information and communication technologies on human capital and the formation of future competencies]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
2. Bezus, A.M., Bezus, P.I., & Shevchun, N.B. (2022). Osoblyvosti vprovadzhennia informatsiinykh tekhnolohii v suchasnykh umovakh [Features of implementing information technologies in modern conditions]. Efektyvna ekonomika, No. 4. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2022/78.pdf. [in Ukrainian].
3. Dashko, I.M., & Mykhailichenko, L.V. (2024). Tsyfrovyzatsiia ekonomiky yak nova realnist Ukrainy v umovakh sohodennia [Digitalization of the economy as a new reality of Ukraine in today's conditions]. Ekonomichnyi prostir, Vol. 190. Pp. 237–241. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-43>. [in Ukrainian].
4. Dziamulych, M.I., & Shmatkovska, T.O. (2022). Vplyv suchasnykh informatsiinykh system i tekhnolohii na formuvannya tsyfrovoy ekonomiky [The impact of modern information systems and technologies on the formation of the digital economy]. Ekonomichnyi forum, No. 2. Pp. 3–8. [in Ukrainian].
5. Kolot, A.M., Herasymenko, O.O., & Shevchenko, A.S. (2023). Novi vyklyky dla teorii ta praktyky liudskoho kapitalu v umovakh stanovlennia "Industrii 4.0": Kompetentnisnyi aspekt [New challenges for human capital theory and practice in the context of Industry 4.0 formation: A competency approach]. Ekonomika ta suspilstvo, Vol. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-8>. [in Ukrainian].
6. Levytskyi, V. (2021). Rozvytok sotsialno-ekonomichnykh system v suchasnykh umovakh [Development of socio-economic systems in modern conditions]. Retrieved from: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/34943>. [in Ukrainian].
7. Levchynskyy, D.L., Kashyrynikova, I.O., & Kononova, O.Ye. (2018). Aspekty rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini [Aspects of digital economy development in Ukraine]. Ekonomichnyi prostir, Vol. 139. Pp. 66–76. [in Ukrainian].
8. Libanova, E.M. (ed.). (2020). Liudskyy rozvytok v Ukraini: Priorytety rozvytku silskykh poselen u konteksti detsentralizatsii upravlinnia [Human development in Ukraine: Priorities for the development of rural settlements in the context of decentralization of governance]. Kyiv: Akademperiodyka. [in Ukrainian].
9. Markevych, K. (2021). Tsyfrovyzatsiia: Perevahy ta shliakhy podolannia vyklykiv [Digitalization: Advantages and ways to overcome challenges]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>. [in Ukrainian].
10. Orekhova, T.V. (ed.). (2021). Transformatsiia sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh vyklykiv hlobalnoho staloho rozvytku [Transformation of socio-economic systems under the challenges of global sustainable development]. Vinnytsia: Nilan-LTD. [in Ukrainian].
11. Troinykova, O.M. (2021). Funktsionuvannya sotsialno-ekonomichnykh system u suchasnykh umovakh [Functioning of socio-economic systems in modern conditions]. Hroshi, finansy i kredyt, No. 51. Pp. 279–282. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure51-45>. [in Ukrainian].
12. Cherep, A., & Sarbei, L. (2023). Tsyfrovyzatsiia yak instrument vidbudovy ekonomiky Ukrainy v povoiennyi period [Digitalization as a tool for rebuilding Ukraine's economy in the post-war period]. Molodyi vchenyi, No. 12(124). Pp. 184–188. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-4>. [in Ukrainian].
13. Shevchuk, I.B., Deputat, B.Ya., & Tarasenko, O.Ye. (2019). Tsyfrovyzatsiia ta yii vplyv na ekonomiku Ukrainy: Perevahy, vyklyky, zahrozy i ryzyky [Digitalization and its impact on Ukraine's economy: Advantages, challenges, threats, and risks]. Prychornomorski ekonomichni studii, No. 47-2. Pp. 173–177. [in Ukrainian].